

شرح نہایہ الحکمت

مرحلہ ششم

حکمت صدرایی بہ روایت علامہ طباطبائی

بہ بحث جوهر

عبدالرسول عیوبدیت

انتشارات مؤسسہ آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۳

سرشناسه	: عبدالحسین، عبدالرسول،
عنوان قراردادی	: نه‌ای حکمه فارسی، شرح.
عنوان و نام پدیدآور	: حدیث و برای به ایت علامه طباطبائی: بحث جوهر شرح نه‌ای الحکمة / مؤلف عبدالرسول عیودیت.
مشخصات نشر	: قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ج.
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا.
یادداشت	: بالای عنوان: شرح نه‌ای الحکمة.
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
عنوان دیگر	: شرح نه‌ای الحکمة.
موضوع	: طباطبائی، محمدحسین، ۱۲۸۱ - ۱۳۶۰. نه‌ای الحکمة - شرح و تفسیر.
موضوع	: حکمت متعالیه.
موضوع	: فلسفه اسلامی.
شناسه افزوده	: طباطبائی، محمدحسین، ۱۲۸۱ - ۱۳۶۰. نه‌ای الحکمة، شرح.
شناسه افزوده	: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
رده‌بندی کنگره	: ن ۴۹۰۳/۲۵ BBR ۱۳۹۲
رده‌بندی دیوینی	: ۱۸۹/۱
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۳۶۵۹۰۵۸

شماره ردیف ۱۱۳۸
شماره موضوعی فلسفه - ۱۴۷
۱۳۹۴-۲

■ حکمت صدرایی به روایت علامه طباطبائی: مبحث جوهر (شرح نهایة الحکمة: مرحله ششم)

● مؤلف: عبدالرسول عبودیت

● ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● چاپ: زمزم

● نوبت و تاریخ چاپ: زمستان ۱۳۹۳

● شمارگان: ۱۰۰۰

● قیمت: ۱۹۰۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸

تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

فهرست مطالب

۱۱		مقدمه مارنت پژوهش
۱۵		پیشگفتار

مرحله ششم

مقولات عشر

«مبحث جوهر»

فصل این: مباحث کلی درباره مقولات

۲۳		۱. معنای مقوله
۲۸		۲. اثبات مقوله
۳۲		۳. شمار مقولات
۴۶		۴. معنای نسبی بودن مقوله

فصل دوم: رابطه وجودی عرض و جوهر

۵۴		۱. تصویر مسئله
۵۵		۲. دیدگاه‌ها
۵۶		۲-۱. دیدگاه مغایرت وجودی
۶۰		۲-۲. دیدگاه تشأن
۶۳		۲-۳. دیدگاه اتحاد وجودی
۶۷		۳. مشکلات دیدگاه‌ها
۶۷		۳-۱. مشکلات دیدگاه مغایرت وجودی
۶۷		۳-۱-۱. مشکل عرض بودن مقدار
۷۴		۳-۱-۲. مشکل عرض بودن استعداد
۷۵		۳-۱-۳. مشکل عرض بودن اضافه
۷۸		۳-۲. مشکلات دیدگاه اتحاد وجودی

۸۰	۴. راه حل
۸۰	۴-۱. راه حل اول
۸۳	۴-۲. راه حل دوم
۸۶	۴-۳. داوری

فصل سوم: تعریف جوهر و اثبات جنسیت آن

۹۰	۱. تعریف جوهر
۹۵	۱-۱. قید «ماهیت»
۹۶	۲. قید «وجود در خارج»
۱۰۲	۳. قید «بی‌نازی از موضوع»
۱۰۹	۴-۱. حل اول
۱۱۶	۲. اثبات وجود جوهر
۱۱۷	۳. اثبات جنسیت جوهر
۱۱۸	۳-۱. استدلال اول
۱۲۲	۳-۲. استدلال دوم
۱۳۲	۳-۳. استدلال سوم
۱۳۳	۴. امتناع جمع جوهریت و عرضیت در شء واحد

فصل چهارم: اقسام جنس جوهر

۱۳۸	۱. تقسیم ابن‌سینا در نجات
۱۴۳	۲. تقسیم ابن‌سینا در شفا

فصل پنجم: جسم چیست؟

۱۵۳	۱. تعریف جسم
۱۵۴	۱-۱. قید «سه‌بعدی»
۱۵۶	۱-۲. قید «فرض»
۱۵۷	۱-۳. قید «امکان»
۱۵۹	۲. اثبات وجود جسم
۱۶۱	۳. بررسی مصداق جسم
۱۶۳	۳-۱. رأی متکلمان
۱۷۱	۳-۲. رأی نظام

۱۷۲	۳-۳. رأی دموکریتوس
۱۷۵	۳-۴. رأی شهرستانی
۱۷۶	۳-۵. رأی افلاطون
۱۷۹	۳-۶. رأی ارسطو
۱۸۱	۳-۷. رأی شیخ اشراق
۱۹۱	۳-۷-۱. اثبات مغایرت جسم تعلیمی و طبیعی
۱۹۷	۳-۷-۲. تبیین جسم طبیعی از جسم تعلیمی در انقسام‌پذیری
۲۰۱	۳-۸. جسم در فیزیک جدید

فصل ششم: هیولای مشایی (۱) چیستی و اثبات وجود

۲۰۷	۱. پیشینه
۲۱۴	۲. حقیقت هیولا
۲۲۰	۳. هیولا به چه اعتباری ماده است
۲۲۵	۴. اثبات وجود هیولا
۲۳۲	ضرورت تغایر حیثیت قوه و حیثیت شایسته در خارج
۲۴۱	۵. تلازم قوه با انفعال و قبول

فصل هفتم: هیولای مشایی (۲) اشکالات، نقض‌ها و پاسخ آنها

۲۴۵	۱. اشکالات و پاسخ‌ها
۲۴۵	۱-۱. اشکال بر نیاز جسم به هیولا و پاسخ آن
۲۵۷	رابطه استعداد با هیولا و صورت
۲۶۲	۱-۲. اشکال بر جوهریت قبول و پاسخ آن
۲۶۵	۱-۳. اشکال بر بقای هیولا در جسم و پاسخ آن
۲۶۷	۲. نقض‌ها و حل‌ها
۲۶۷	۲-۱. نقض برهان به نفس انسانی، و حل آن
۲۶۸	۲-۱-۱. نقض برهان به موضوع بودن نفس، و حل آن
۲۷۴	۲-۱-۲. نقض برهان به ماده بودن نفس و حل آن
۲۸۵	۲-۲. نقض برهان به هیولا و حل آن
۲۸۹	۲-۳. نقض برهان به عقل و حل آن

فصل هشتم: هیولای صدرایی

۱. نظر صدرالمآلهین درباره هیولای مشایی ۲۹۳
- ۱-۱. هیولای مشایی یا هیولای خارجی مغایر صورت ۲۹۴
- ۱-۲. نفی هیولای مشایی از طریق نفی ترکیب انضمامی ۲۹۵
- ۱-۳. نفی هیولای مشایی از طریق نفی علیت صورت ۲۹۸
۲. بررسی هیولای خارجی متحد با صورت ۳۰۳
- ۲-۱. هیولای خارجی متحد با صورت ۳۰۳
- ۲-۲. نفی هیولای خارجی متحد با صورت ۳۰۵
۳. هیولای صدرایی تحلیلی ۳۰۹
- ۳-۱. هیولای تحلیلی ۳۰۹
- ۳-۲. از نراک طبی واژه «بالقوه» ۳۱۳
- ۳-۳. امکان سازش بسط ۳۱۶
- ۳-۴. نفی انفعال از اصل طبیعت ۳۲۰
- ۳-۵. ملاک تقسیم به مجرد و غیر مجرد ۳۲۳

فصل نهم: جدایی پذیر هیولا و صورت جسمیه از یکدیگر

۱. جدایی ناپذیری هیولا از صورت جسمیه ۳۲۶
- ۱-۱. اثبات وساطت فاعلی صورت در تحقق هیولا ۳۳۱
- ۱-۲. اشکال و پاسخ ۳۳۶
- ۱-۳. نتیجه ۳۴۸
۲. جدایی ناپذیری صورت جسمیه از هیولا ۳۵۱
- ۲-۱. توضیح مدعا ۳۵۱
- ۲-۲. برهان ۳۵۴
- ۲-۳. بی نیازی صورت از هیولا در غیر حال حرکت ۳۶۵
- ۲-۴. دخالت نداشتن هیولا در ماهیت جسم ۳۶۸
- ۲-۵. نفی انقلاب در ذات در انواع مجرد شده ۳۷۷
۳. تفسیر تلازم هیولا و صورت بر پایه نظریه صدرالمآلهین ۳۸۴

فصل دهم: صور نوعیه

۱. ویژگی های صورت نوعیه ۳۹۱
۲. اثبات وجود صورت نوعیه ۴۱۰

۴۱۱	۲-۱. برهان اول
۴۱۴	۲-۲. برهان دوم
۴۲۳	۲-۳. برهان سوم

فصل یازدهم: احکام صورت نوعیه

۴۳۷	۱. تقوم وجودی جسم به صورت نوعیه
۴۳۹	۱-۱. تقوم صورت جسمیه به صورت نوعیه
۴۴۰	۱-۲. اعلی بودن تقویم صورت نوعیه
۴۴۲	۱-۳. نوع اعلیت صورت نوعیه
۴۴۳	۱-۴. بررسی
۴۴۵	۲. بررسی دیدگاهها در ره بقای وجود جنس در فرایند تبدل فصل
۴۴۶	۲-۱. نظر فیلسوفان مشایی
۴۵۰	۲-۲. نظر فیلسوفان اشراقی
۴۵۱	۲-۳. نظر صدرالمتهلین
۴۵۲	۳. نزاع در بقای وجود جسم در فرایند تبدل صورت نوعیه
۴۵۳	۳-۱. نظر فیلسوفان مشایی
۴۵۸	۳-۲. نظر فیلسوفان اشراقی
۴۶۱	۳-۳. نظر صدرالمتهلین
۴۶۲	۳-۳-۱. نظر صدرالمتهلین بنا بر ترکیب انضمامی
۴۶۶	۳-۳-۲. نظر صدرالمتهلین بنا بر ترکیب اتحادی
۴۷۱	۳-۳-۳. نظر صدرالمتهلین بنا بر حرکت جوهری
۴۷۲	۴. حقیقت صورت نوعیه از نگاه صدرالمتهلین
۴۷۶	۴-۱. توضیح مدعا
۴۸۸	۴-۲. اثبات مدعا
۴۹۵	منابع
۴۹۹	نمایه‌ها

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصل‌ترین، جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسلهٔ زمانان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نیاخته، و جاهلان و باطل‌پرستان به توطئه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ‌واقعیتی است مسموم با حقیقت، و چه شیرین‌حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل ازین‌رفتنی و نگونسار. این والا و بالانبینی، نقیضت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصهٔ نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانهٔ دنیا رسا ماند. و دراین‌میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی او علیه السلام برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهر کیمی از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیرهٔ آن پیشوایان و عرضهٔ آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت‌پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفتهٔ سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان

می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری، بی‌جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی باز یابند. بی‌شک در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات بیگان بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان ردپای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش درپیش است. ازاین‌رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از نگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی برجسته، مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^{۳۰} در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مد ظله العالی» از آغاز تأسیس براساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده ازسوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به

پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو حکمت متعالیه که با تلاش پژوهشگران برجسته، استاد عبدالرسول عبودیت نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده بیان مبسوط مطالب نهاییه الحکمه و حتی المقدور حل پاره‌ای از مشکلات آن می‌شد.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم و حجت‌الاسلام والمسلمین آقای محمد حسین‌زاده و حجت‌الاسلام مهدی منصوری که با مطالعه و ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند متعال خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی